

Hantz Lám Irén

VASS ALBERT FESTŐMŰVÉSZ ÉS SZÉKELY PIROS KERAMIKUS EMLÉKEZETE

Vass Albert festőművész, költő és író 1896-ban született a székelyföldi Makfalván. Az első világháború kitörésekor 18 éves, az osztrák–magyar hadsereg önkénteseként harcolja végig a háborút. Szerencsése van, nem pusztul el a fronton és nem esik hadifogságba. A háború befejezte után, 1920-ban kerül haza. Autodidakta módon kezd festeni, rajzolni. 1927-ben a nagybányai iskola tagjai között találjuk, ahol Thorma János tanítványa. A '20-as évek végén Budapesten, majd Párizsban a Julien Akadémián folytat tanulmányokat. 1933-ban feleségül veszi Székely Piros keramikust, tánctanárt, és Nagyenyeden telepedik le.

Enyed gazdag kulturális hagyományokkal rendelkező dél-erdélyi város; a kultúra és művészetek pártolása itt évszázados hagyomány. A '20-as évek végén a kollégium vonzásában kis művészcsoport alakult, tagjai: Dóczyné Berde Amál, Gruzda János, Göllner Elemér; támogatóik: Áprily Lajos és Jancsó Béla Kolozsvárról.

Vass Albert termékeny festő, képeinek témája Nagyenyed és környéke. A műértő közönség hamarosan mint „Nagyenyed festőjét” tartja számon. A harmincas években nemcsak Enyeden állít ki, hanem Erdély több városában is: Kolozsváron, Brassóban, Marosvásárhelyen, Udvarhelyen, Désen és Tordán. Kiállításain sokszor felesége, Piros is jelentkezik kisméretű kerámiáival. 1944 őszén Enyed magyar értelmiségét a kollektív bűnösség elve alapján Târgu Jiu-ba deportálják. Túléli a láger embertelenségét és 1945 őszén szabadul. A lágerben sikerült papírt és ceruzát szereznie és lerajzolta lágertársait. Szerencséjére további „büntetésképpen” a kollégium rajztanári katedrájától nem fosztják meg. Nyugdíjaztatása után elvonultan él. A halál 1969-ben éri.

Vita Zsigmond búcsúbeszédében így emlékezik meg róla:

Művész és író volt

Névnapokon, családi ünnepeken olykor kedves, friss és lendületes versekkel lepett meg. Nem voltak ezek szokványos köszöntő versek, jólesett természetes meleg hangjuk, de azután megfeledkeztünk róluk.

Vass Albert művész volt, a Maros menti táj, a napfényben csillogó őszi színek, a csendesen csobogó víz, a végtelenbe táguló alkonyi órák szerelmese. Tudtuk, hogy művész és azt vártuk tőle, hogy torockó népi életének gazdag színeit s az enyedi táj őszi ragyogását vigye be otthonainkba.

És Vass Albert valóban fáradhatatlanul festett egy olyan korszakban is, amikor mindenki előre kiszabott feladatot kellett megoldjon. Ő akkor is megmaradt a maga útján.

Az 1940-es években a dél-erdélyi irodalmi és sajtóélet is számíthatott az ő munkájára. Cikkeket írt és könyvet illusztrált, ha erre szükség volt.

1943-ban az Enyeden megjelent Dél-Erdélyi Magyar Írók Antológiájában *Veress Pali* című elbeszélésével szerepel.

1944-ben megnyeri az Arany János Társaság versenypályázatát *Éjjél lehetett* című versével. Ebben a vonagló háborús esztendőben, amikor a gyűlölködés és a gyanakvás leste mindenütt áldozatait, Enyeden egy költői lelkű művész élt, aki megsejtette a kicsírázó új életet.

A vers gyorsan tűnő, változó képei festőre vallanak, olyan költőre, aki a háború utolsó évében a forrongások, elnémulások és elnémítások idején az életet merte hirdetni.

Hangja alig jutott el azokhoz az olvasókhöz, akik akkoriban éppen erre vártak. És azután a kibontakozó irodalmi élet nem csábította a maga új problémakörével. A természetet és Enyed ősi falait festette meg, megnyugvást keresve egy nyugtalan korszakban, és most már nem ír és nem fest többé. A művész pályája véget ért, de a művész mellett szóljon ez a pár sor most mégis az íróról, aki az élet hitét hirdette a pusztítás legsötétebb éveiben.

Írói munkássága különösen 1940, Dél-Erdély lecsatolása után teljeseedik ki. Az Enyeden megjelenő Enyedi Hírlap, majd Hírlap és az Aradon megjelenő Déli Hírlap kér és közöl tőle írásokat.

A Székelyföldben írói munkásságára Éjjél lehetett című versével (mellyel 1944-ben elnyerte az Arany János Társaság versenypályázatát), illetve az Enyed és környéke a festő szemével (1941. január, Hírlap) című cikkével emlékezünk.

Éjfél lehetett

S valahol messze
A halál mehetett,
Mert kuvik szólt.
A fehér hold
S a sok csillag
Az égen,
Sápadtan követte
Léptem.
S míg vittem két beesett vállam,
Az éjszaka lassan folyt utánam.
Mélyen aludtak a házak,
Csend volt
És a holt ablakok
- Mint úton a vakok -
Sorfolat álltak.
Szemükben néha csillant,
Pizkosan, ahogyan illant,
A márciusi hó.
A szél előttem mászkált
Félszegen,
Meggpihent, majd újra szállt
S én néztem
Miként tipeg,
Mint első induláskor
A gyermek,
Fogódzva ablakokban,
Kéményben, vén kapukban! -
Csöpögött az eresz
S vele ezernyi nesz
Kerülgetett.
Kopogó léptem,
Amerre tértem,
Fáradtan mérte
A köveket.
Sírt a csatorna

S tócsákba folyva
A meggyült víz,
Mint ezüst, ragyogott
Csillagra, holdra.
Kutyák lapultak,
Réseken bújtak
S amint vinnyogva,
Egymást szagolva
Vicsorogtak
És lihegték a fogódzó szél után,
Nem sejtette semmi
Az ég alatt,
Hogy ez éjszaka
Március haladt
Végig a házakon
S nyomán a borús,
Fekete fákon
Az élet pattant
Millió ágon.

Enyed és környéke a festő szemével

Enyedet, e kis történelmi és kultúrvároskáját a Marosvölgynek és környékét, nem volna érdektelen, ha egy kissé a piktor szemével is bejárnánk, azokat a látnivalókat és érdekességeket, amelyek kedvessé, széppé és feledhetetlenné teszik az itt született, itt élő, vagy innen elszármazott embereknek az emlékeit s úgy belevésődnek a szívekbe, hogy a ragaszkodás helyekhez és arcokhoz talán sehol sem erősebb, mint éppen Enyeden. Minden vidéknek megvan a maga sajátos adottsága, ami köt, vonz, beleszövődik a legrejtettebb rekeszekbe a léleknek és agynak, s elkísér, mint a puha, tapadó árnyék, és visszahív, visszahoz gondolatszárnnyakon, vagy robogó vonaton, bármilyen messze is vetődne tőle ezen a világon.

Enyed is úgy él az enyedi ember szívében, mintha nem is lenne a világnak szebb és kedvesebb helye ennél; világ közepének tartja a beszéd, s ha talán nem is eléggé komoly, vagy világos ez az állítás, kell hogy legyen mégis benne egy kis rejtett zamat, ami édes, tele van az

ölelés és melegség ezer illatával és derűjével, s ez a fiatalos lüktetés, ami így kiárad emberekből és falakból, erdőkből, hegyekből és vizekből, csak még hihetőbbé, igazabbá teszi a mondást, s éltető hatása egyformán folyik szét fiatalnak és öregnek az ereiben.

Igen öreg város ez. Nagy múlttal, nagy örömmel, és még több szomorúsággal és csapással az idők folyamán, amik érték, aszerint, hogy simogató, vagy ostorozó kedvében volt-e fölötte az Isten. Hogy a jelene és jövője egyre bizonytalanabb és szürkébb, ez már az új idők mostohasága; s ha az új szellem, új erők más-más orientálásokat idéznek is elő, mégsem tudják elmosni a múlt értékeit, és ha itt-ott porlanak is már a vakolatszemek, málik az évszázados téglá anyaga és keménysége, megmarad a lélekben a dal, a mese, a beszéd ereje – amit bár töredezetten és foszlányosan adnak is tovább szájról szájra –, velük ott élnek még a hegyek, az újuló erdő, a kövek, meg millió és millió fűszála és virágja a rétnak, amiknek éltető tüze megfeythetetlen módon belopja magát az anyatejbe, s a serdülő, játékos gyermeknek így nőnek egyre teltebbé, szebbé és boldogabbá az évei. Virágba borul az ifjúság, s a szüretelő nótákból jut bőven az öregek lehiggadt életébe is, amit mindnyájunknak, itt élő és innen elszármazott, de visszavágyó embereknek ajándékoz az Ég.

Talán legelsősorban a szőlőtermelő városka aranyhegyét kell megemlíteni, az Órhegyet, amely régi napok zivataraiiban annyiszor vigyázta a várost, őrizte annak lakóit, s ma egyhangú, bortermő éveket él csak, amelyek néha szűkek, néha bőségesek. Ha szét akar nézni a gyönyörködni vágyó ember a város felett, az Órhegyre sétál, amelynek könnyű és kényelmes az útja, nem kerül különösebb fáradságba, s akiket érdekelnek a távlatok, a párás, opálos, levegős színek, azok innen gazdag változatban juthatnak hozzá. Gombás és Apahida felé a legszebb a látás tavaszkor, amikor ibolyalilába öltöznek a hegyek s rajtuk friss szökelléssel lopakodnak felfelé a smaragd zöld búzatáblák; itt-ott még rőtpiros foltok, elnyűtt, tavalyi tarka ruhafoszslányok a hegyek hátán s lent a mezők üde zöldjében lassan hempergeti magát a kanyargó Maros. A fákon még nem látni lombot, csak a fűzeken szép sárgászöld színekben van életindulás, s ebbe a súlytalan könnyedségbe éles feketén vág bele a vasúti sínek merev, egyenes vonala, mintha ezt a tavaszindulást kihangsúlyozni, aláhúzni akarná. Szétszórtan ténferegnek száraz, sötét törzsű fák, amint csapzott ágaikkal mereven bámulnak

egymásra; míg fent, az egész kép felett, sötéten és céltalanul csókák vitorláznak, még dermedt és rekedt a hangjuk a téltől, s átérzik rajtuk az éhség – nem találnak a képbe, s így a festő hirtelen lendülettel könnyű felhőket dobál helyükbe a ragyogó, tavaszi égre.

Csombord. Dombtetőn a templom, fehérék a falak, s olyan karcsú és hegyes a tornya, mint egy felkiáltójel. Alatta vályogvető cigányok zsúpos házai, amelyekből ajtón és tetőn át menekül a füst. A tűz körül purdék mászkálhatnak, és pipás, vakaródzó vének kedves szavakkal éltethetik egymást a nehéz, savanyú szagú, de legalább meleg füstben. Hirtelen zökken a szem, amint leszalad a hegyről, keresi a hidat, amely átenged a vízen, komp járja az utat helyette; fölötte sötéten és zölden fekszik a park, jó közel a vízhez, hogy a fák nézegetni és rendbehozni tudják magukat, ha néha a szél összeborzolja őket. Érettebb, inkább nyári, vagy őszi téma, búzát érlelő júniusban, vagy szomorú szemű októberben, amikor elindul játszani az ökörnyál a földeken, s amikor fáradtabbak, egyszerűbbek, barnásabbak a napok, s az öreg halász árván és fázósan álldogál, mint gólya a parton, ha nehezen kerül a tarisznyába étel.

Olyan a január, mintha a telet akarná kicsúfolni. Se íze, se ereje, rendetlen, sötét, egyenesen piszkos az öltözete. Ami hűvösség van benne, azt tisztán csak azért teszi, hogy fogyjon az embereknek a fája. Hova lettek a téli örömök, a csilingelő szán, a fehér hegyek s az őszi vetés hogy maradhatott így ki takaró nélkül? Az öregek, akik álmos tűzű kályhák mellett szunyókálgatnak ebéd után, kedvetlenül pillantanak ki ébredéskor az ablakon, ahol még álmosabb a világ, mint ők, s ahova olyan szeretettel és szomjúsággal szoktak lélekben és gondolatban elcsatangolni, hogy egy kissé megjárják magukat uzsonnaidőig a jókedvű télben. Bizonytalan vagy, barátom, január, és egészen érthetetlen. Pedig egy kis önérzetre is mehetne a dolog, kedvesem, utóvégre holmi gyűröttarcú télkufárnak te sem akarnál lesüllyedni, hogy esetleg bolondnak tartsanak téged is, mint áprilist szokták tartani az emberek.

Így, ennyi és ilyen barátságtalan érzelmekkel indultam fel az Őrhegyre a cikkem folytatása kedvéért, hogy egy kissé körülnézzek és közelebb férközzek ehhez a szokatlan viselkedéshez, s találjak valami magyarázatot, esetleg mentséget ifjú barátom számára.

Állok a tetőn. Kék függöny van előttem, s emögött kissé valószerűtlenül lebeg a város, a fények szordínós, meseszerű játékával, amelyek

olyanok, mintha messzi keletről csalta volna valaki ide őket. Keresem a varázslót, hogy megköszönjem neki ezt a különös világot, amely sokkal szebb és értékeesebb volt nekem egy agyonhavazott tájnál. Ez a különös, mindent átfogó kékség, ahogy függönyként zárja körül a várost, feloldja a keménységet, súlytalanná teszi a formákat, megszűnik a rögzítettség, és olyan délibábos libegéssel úszik minden, mintha tovatúnni készülné a következő pillanatban hegyeken és távlatokon túl, vissza a keleti csodák felé, ahonnan jött, és csak delejes intésére vár a rejtelmes mosolyú Mágusnak...

Késő délelőtt. A kéményekből szorgalmasan szállnak a füstök, melyeknek a színe sötétebb kék, vagy szürke, vagy élesen sárga, aszerint, mennyire és hogyan éri őket a nap. Mindegyik lefelé veszi az irányt, mintha segíteni akarna kékebbre festeni a világot a házak között. Háttal ülnek felém a házak. Csak a tornyok állnak lábon, de azok sem igen nézegetnek errefelé, mind szembe vannak arccal a nappal, süttetik magukat, követve szemmel, hogy kapaszkodik fölfelé lassan a fényes tányér az égen. A nap pályája már meredekebb, de ereje nincs, megtörik útközben a sok pára és az égre szélesen keresztbe húzogatott felhők között, amelyek úgy titkon csipegetnek, lopogatnak a tűzéből séta közben. Vizenyős, sárgás az ég az oldalak felett, s a tört fények üveghegyeket varázsolnak elő, amelyek finom, könnyűek és tetszés szerint kevergetik egymást a lazúrok ezüstjében. Finoman dekoratív a hatás. Gazdag kedélyűek a megtört fények és éhesen kergetőznek házak és tornyok tetején, vibrál a levegő s olyan különösen szép az árnyékok komorsága és hidegsége mellett a kontúrok apró, tarka nyugtalansága. Kékesen szürke világ, de ebben a tompítottságban finoman érvényesül a leegyszerűsített szépség. A fokozottabb intenzitás skáláján, ahol nagy ellentétek domborítják egymást, sokkal lobbanékonyabbak a szemek, s a valószerűbb formák, még bódultabb színek hamarabb érvényesülhetnek; itt szerények és egymást hangolók még a rideg árnyékok is, egy húron és mélyen játszanak pizzicatókat valóőrök, amelyeket észrevétlenül irányítanak valahonnan a felhők közül.

Közvetlenül előttem szőlőkarók hatalmas tömege, sorba vannak igazodva, mint a katonák. A színük szürke, s egészen beleillenek ebbe a kékes délelőttbe, amely átfog mindent, s ha nem ütné az óra az időt, még reggelnek könyvelném el az egész hatást. Hosszúak és egyenesek ezek a karók, s ahogy felnézek rájuk, esetlennek és görbébbnek látom

az öreg tornyot, mint eddig, amely ezelőtt sem lehetett valami sudár, de most ennyi egyenes mellett nem csoda, ha jobban kitűnik és aggasztóbbnak látszik a ferdesége.

Lent a Kollégiumban mérni lehet a csendet, mintha a falak is befelé figyelnének a tanulókra; csak egyetlen szolgálóforma alak tologatja magát előre-hátra az udvaron, alig él, árnyék és árnyékban.

A tornyok és tetők felett tovább lüktetnek az opálos fények; kopasz fák, szanatórium, kaszárnya, és túl, messze, kinn a mezőkön mértani fényvonalak összevissza, keresztül-kasul, vizes, nyirkos nyomai az árkoknak a szántások és vetések között. Szentkirály mögött az ezüst-hegy már egészen a nyakában lóg a kastélynak, mintha bele akarná mártani a tornyot a Marosba, amely túl közel lehet hozzá, mert páracsíkjelzi az útját. Az oldalakon már alig vannak hófoszlányok, nagyon kopottak, s ha hirtelen szél kerekedne, az sem vinné őket nagyon messzire hermelinajándéknak.

Ebbe a szín- és vonaltompítottságba hirtelen belevág idétlen hangján valahonnan egy favágógép, csúnyán sivít a hangja, amitől – a párától már amúgy is síkossá lett tetőkön – megcsúsznak a felriadt napsugarak, s beleborzolódnak a házaknak még nyugodt síkjába. Megbokrosodnak a fények is, elvesztik az opálosságukat a tónusok, és a kék lazúrágyából a hangulatnak lassankint földszínűvé válik a világ, amit barna, fakószürke meg pergelt cserépszínek tarkítanak kissé, hogy ne legyen éppen annyira kopott kinézésű a város.

Megbékélve indulok lefelé a tetőről. A lazúros hatás felszívódott, ami még megbújva rejtőzködik házak és kövek között, azt tartogatom szóval és szemmel, hogy egy kis illatot vigyenek a többi részletek közé. A fény végigfolyik a Tövis utcán és szép sárgára festi a járdákat is. Feljebb az utcán két szekér kerget egy autót, az egyik ház kíváncsian bedugja a fejét, amitől nem látok tovább. A gőzmalomból erős, dubogó hangok jönnek; a Kollégium udvarán élesen szól a csengő, a diákokat gyorsan szellőztetik ki magukból a falak. Fölengednek az árnyékok, s körülfolymindent teltebben és erősebben a nap.

Ahogy ereszkedem lejjebb, egyre nő és emelkedik a város. Közel állok a temetőhöz, nézem a kis csoport fenyőt, amely örködik az álmai fölött a pihenő lelkeknek; sötétek, komorak, a szélsőt mintha külön gonddal csipkézték volna ki a jó szellemek.

Szarka csörög. Visszanézek a tornyok felé. Dolgozik köztük már javában a nap, az ablakszemek meg vígan hunyorgatnak hozzá. Egyre lejjebb csúszik a háttér, a tornyok nőnek, s az előtérben a karókat már nem tudom megállítani, hogy bele ne nyúljanak az égbe. Igénytelenek lettek a tornakerti fák, pedig őszkor milyen boldogan dobálják magok körül a színes leveleket, ha a dér egy kissé tartósabban, szenvedélyesebben megcsókolja őket. Mögöttem fekete szilvafák itt-ott, a barackok teteje meg krappos, mint a tavalyi fűz a vizek mellett.

Beérek a temetőbe. Törpe fenyők, bokrok, örökzöld, japánbirs a márvány- és terméskövek között. Lassan kikerülök a Csákyra felé, amelyek szépek, fiatalosak, frissek, s jókedvűen tekingetnek hópikájuk alól a sáros, sötét város felé. Száraz, régi füveken járok, amelyek közt sok a vakondtúrás. Az egyik előtt sárgászöröszínű nagy kandúr üldögél. Zsákmánya mi lehet itt ilyenkor? Vagy kicsalta-e a nap, amely az állatot is meg tudja téveszteni, ha néha melegebben süt?

A fejem felett és tovább a kis fenyves felé, teljesen kék az ég. Elindul egy kis szél, próbálgatja a száraz fűszálakon az erejét, majd hirtelen beleköt két fenyőbe, de látva, hogy nem adnak a tűlevelek hangot, nagy lendülettel felszalad az előttem lévő hosszú akácon, amely vékony és a fenyők fölé hajlik, s a rajta levő száraz leveleket kezdi rázogatni, és úgy örül neki, mint a gyerek, hogy végre lármát tudott kicsiholni valahonnan. Oldalra nézek, látom a kandúrt, amint lassan halad lefelé a sírok között, narancsvörös testére néha úgy verődnek reá a sugarak, mintha ki lenne gyúlva az egész állat, és lángot fogott volna a szőre.

Elkészültem. Dél van. Kondulnak a harangok, s én távozóban a csend és béke országából, alázatosan megemelem a kalapom az egyik legöregebb sír előtt.

1996-ban, születésének 100. évfordulója alkalmából a torockói Tóbiás Éva Galériában retrospektív kiállítás nyílik, magánszemélyektől kapott 31 olajfestményből és 11 akvarellből. A kiállítást e sorok írója szervezte, Starmüller Géza rendezte és Murádin Jenő tartotta a megnyitóbeszédet.

A torockói Piac tér 6. számú házában emléktábla áll. Jelzi az arrajárónak, hogy itt lakott Vass Albert torockói tartózkodása idején. Az emléktábla felállítására 2005-ben került sor, Székely László, Vass Albert Budapesten élő unokaöccsének kezdeményezésére. Az emléktábla szövege:

E házban lakott Vass Albert festő, Székely Piroska keramikus nagyenyedi művész házaspár az 1930–40-es években. Állította a család.

Vass Albert méltó társa felesége, Székely Piros. Ő is sokoldalú tehetség. Kisméretű festett kerámia szobrai még fellelhetőek enyedi magánszemélyek tulajdonában. Hangulatos írásai a Hírlap hasábjain jelentek meg. Ebben az összeállításban a Torockói kirándulás címűt idézzük (1944. január, Havi Szemle).

Torockói kirándulás

Kora reggel óta izgalmas pakolás folyik nálunk. – Lehetőleg minél kevesebb csomag legyen – adjuk ki a jelszót egymásnak, s mikor összekerül a sok koffer, kosár, elhűlve állapítjuk meg, hogy ez alaposan sikerült is. Csekély tizenöt darab a batyu s kihagyni egyet sem lehet. Ruha kell, főzéshez edény kell, ennivaló kell – mondom én, viszont férjem a festőfelszerelésből nem hajlandó selejtezni, s így délben, mikor megérkezik a szekér s felpakolunk reá s mi is felülünk a szénával kibélelt ülésre, kóbor vándorcigányokhoz vagyunk hasonlók, kik felrakják szekerükre egész pereputtyukat, s nekivágnak nagyvilágnak. Így indultunk el mi is, de nem a nagyvilágba, hanem a városból a faluból ismeretlen táj, ismeretlen emberek és szokások felé, miről csak annyit tudtunk, hog gyönyörű a vidéke, pazar a népviselete, s hogy kétszer kel fel ott a nap.

Zörög a szekér velünk, viszen a kicsi falukon keresztül, majd félelmetes nagy sziklaóriások között kanyarog utunk, fejünk fölött kőszáli sasok keringenek s alatt különös kis madárkák röpködnek, mik csak itt, Kőközben található. Most egy hídon óvatoskodunk át, ami nagyon gyenge állapotban van, újból egy falu, s ekkor hirtelen, mint valami őskori szörnyeteg, feltűnik a Székelykő kopasz sziklás hátával, szemben vele szintén nagy hegyek, s bent a völgyben az egy Isten hívóinek kicsi faluja húzódik meg, Torockó.

Már esteledik, csak a templom tornya világít fehéren, hívogatón, s ahogy mind jobban-jobban ránk szakad a sötétség, mintha valószínűtlenné válna minden körülöttünk, már itt tapogatóznak a szemek s valami különös érzés, valami különös megatottság fog el – a dalból, meséből ismert falu varázsa jött elénk, s ahogy beérkezünk kicsi házai közé, apró, világított ablakszemeivel kedvesen, huncutul hunyorgatott

reánk, mintha mondaná: – Na, híres városiak, meglátjátok, nem ti fogtok meghódítani engem, hanem én fogom a ti szíveteket...

Egy magas ház előtt megáll a szekerünk.

– Hát ez az, instálom. Itt szoktak lakni az urak, ha idejönnek. Tessenek csak kiszállni. Bezörget a kapun, kicsi lámpással megjelenik a gazda, Székely Ferenc fuvaros, s rövid értekezés után már viszik is a csomagokat fel a szobákba. Előkerül az istállóból az asszony és tíz percen belül már olyan meleg barátsággal beszélgetünk, mintha mindig itt éltünk volna, ízesen, zamatossan ömlik a szó belőlük.

– Elrendezem én magukat, naccsága lelkem. Itt lesz az alvás ebben a szobában, a másikban a festés meg a modélozás.

– Hát ezt maga honnan tudja, Anna néni, hogy nekünk az is kell?

– Hát már hogyan tudnám, aranyom, látom a csomagból, hogy festékes-ládát is hoztak. Liteczky naccságáék, meg Berde Amál naccsága is sokszor lakott nálunk, hát már hogyan tudnám, hogy mi kell maguknak is.

Hamarosan berendezkedtünk s rövid étkezés után lefeküdtünk a magasan vetett puha ágyakba.

Mese-mese, mese, ketyegte egy vén óra mellettünk. Mese-mese. S úgy aludtunk el, mint két boldog gyermek, kik Meseországba érkeztek. Kopogásra ébrednek fel. Anna néni jön be, kedvesen, mosolygósan.

– A művész úr meghagyta, hogy 9 órakor költsem fel a naccságát, ő elment egy kicsit széjjelnézni.

Kinyitja a zsalukat. Tündöklő fénycsóvák hullanak be a szobánkba, most veszem észre, így tényleg üres a másik ágy. Közben érkezik is haza férjem, tele ragyogással, örömmel.

Nahát, fiam, annyi itt a téma, csak győzze a festék és az ecset. Gyorsan ide, nézze milyen gyönyörű.

Rohanok az ablakhoz, nagy piactér előttünk, jobb oldalt, rózsaszín párában a Székelykő, olyan közel, mintha csak az ölében tartaná a lila árnyékokkal telehintett kicsi, fehér, muskátlis házakat. Bal oldalt a Tilalmas arany-erdős hegye, szembe a templomuk büszkén, méltóság-teljesen magasodik az apró házak fölött. Megkondultak a harangok s elbűvölve nézzük a szebbnél-szebb viseletbe öltözött s templomba igyekvő falusiakat.

Hamar megisszuk a jó, bivalytejes kávé s indulunk mi is az istentiszteletre.

Bent a templomban meghatározott sorrendben ültek a hívek. A templomhajó jobb oldalában a férfiak, elől az öregek, hátul a legények. Bal oldalt a lányok, menyasszonyok, menyecskék s hátul az öregasszonyok. A szószék alatt jobbról a papicsalád foglal helyet. Még be sem fejezték az utolsó zsoltárt, sietünk ki a templom-kijáráshoz, hogy kívülről lássuk a kivonulást, s magunkkal hívjuk Anna nénit is, hogy magyarázza a ruhák különböző jelentőségét.

- Na, jönnek, lelkem, ezek, a mentések öregasszonyok. Fekete csizma, sötétkék muszuj (szoknya), fekete vagy zöld selyem kötény, mentéjükön bal oldalt középkék zsinórozás, magas fehér mirha gallér és szegéllyel. A rókaprémesek már nem olyan öregek. Piros hímzéses, fehér, bőr, ujjatlan lájbjik, széles rókaprémesek gallérral. A fiatalasszonyok a fátyolosok, mi fejük és arcuk körül van csavarva, hátukon hosszan lecsüng és széles piros vagy zöld hímzés van a lenge fátyolon. Most már nagyobb csoportokban érkeznek a fiatalok. Szalagos arany-csipke pártákkal a fejükön a menyasszonyok; a zöld mejrevalósok, azok már konfirmáltak, a piros és kék hímes ingüek a növendék-lányok. S a sok-sok kék szövet muszuj vagy patyolat vászon fersing ezer ránc húzza-viszi a szemet. Milyen parádésan, milyen tudatosan lépkednek, piros szíves csizmájukban, ezt a ritmust az ősök dirigálják a rájuk hagyott értékes ruhadarabokkal együtt.

Anna néni magyaráz, hosszan, szakértelemmel. Csillogó szemeiből látom azt a nagy büszkeségét, mit fajtája iránt érez s kiket ilyen káprázatos mezben tud nekünk bemutatni.

- Na most, lelkeim, menjünk el Cuporékhoz, mert nekik van a legszebb torockói szobájuk a faluban.

Cuporék kedvesen, szívesen fogadnak. Megszokták már ők az ilyen városi bámulókat. Sok külföldi is járt már náluk. Festették, fényképezték, sőt filmet is csináltak már róluk. Ahogy a virágos oszlopos tornácról bekerülünk a szobába, újra hallom az öreg óra ketyegését. Mese-mese, mese-mese. Hát lehet-e valóság ez a sok színes virágos bútor? A kredenc, a sarok téka, az asztal, körülötte azzal a különös formájú székekkel, a magasan felvetett ágy, előtte a paddal s a tulipános láda és varrottasok az ágyon, asztalon, falon, ablakon. Az ember nem tudja, hova, merre nézzen.

Ha megengedik, lelkem, mi ide többször eljövünk - búcsúzunk a kedves háziaktól, s bizony sok látogatás, sok idő kellett hozzá, míg

megtanultuk, megjegyeztük minden színét, vonalát, mintáját ennek a falunak. Hogy milyen ruhadarabjai vannak, hogy melyik a rámán varrottas s melyik a szemes s hogy nagyon régen fekete hímzés is volt, de most csak piros és kék fonalat használnak a kivarráshoz s hogy a párnamintájuk közül melyik a nagykígyós, kiskígyós, asztallábas, folyótulipános, liliomos, tányéros, karikás, tövises, bazsarózsás, metéltes, petrezselymes, gyöngyvirágos.

Míg én a tulipános láda kincsei között tanulgattam, a férjem a falu külső festői részleteit festette fel vásznaira. Így ékesedtünk, gazdagodtunk azalatt a három hónap alatt, amit kinn töltöttünk. Összeismerkedtünk az egész faluval s ezer érdekes szokásaikkal, meleg barátságot kötöttünk a papokkal, jegyző-, bíró-, doktor- és gyógyszerészekkel, hova első látogatásra felvettem én is szép szürke, prêmes vizitelő ruhámat. A hatás nem is maradt el, mert a falusiak megállapították – hogy a festőné naccsága erőst úzi a luxát a bundás ruhájába! – S így billent helyre közöttünk az egyensúly, mert én viszont nagyon kopottnak és szegényesnek éreztem magam selyem rongyaimban az ő pazar viseletük mellett.

Az 1920–30-as években a polgárosodó Enyed ifjúságának szórakozásához hozzátartozott a tánciskola. A tánciskolát Székely Piros vezette. Erre emlékezett a 2008-ban megjelent, e sorok írója által szerkesztett Város az Őrhegy alatt. Nagyenyed szóban és képen című könyv oldalain Horváth Zoltánné, kézdialbisi Elekes Ida (1912–2005), Elekes Viktornak, a kollégium hajdani rektorának a lánya, Horváth Zoltánnak, a kollégium tanárának a felesége.

TÁNCISKOLA

A mi időnkben a húszas, harmincas években az enyedi fiatalság tánciskolában tanult táncolni és a kollégium konviktusában rendezett bálokon szórakozott – meséli Horváth Zoltánné Elekes Ida.

A tánchoz minden esetben élő zene kapcsolódott, hiszen abban az időben még a ma oly elterjedt „gépi zene” ismeretlen fogalom volt.

Generációk egész sora tanult táncolni Vass Albertné Székely Pirostól, Szentkirály utcai lakásukon. Piros Budapesten szerzett tánctanári képesítést, édesapja Enyed jönevű állatorvosa, édesanyja, Berta néni remekül zongorázó, igen művelt nő volt. Egy-egy csoport 3-4 hetes oktatásban részesült, az órákat hetente háromszor du. 4–7-ig tartották.

Berta néni zongorajátékára Piros az öccsével bemutatta a táncfigurákat, a lépésrendet, amit aztán a csoport elpróbált. Az oktatás nyilvános helyen volt, az órákra a szülők is eljöhetnek, szemmel tarthatták a fiatalokat.

Megtanultuk az akkor divatos táncokat, a keringőt, az angolvalcert, foxtrotot, vanszteppet, csárdást és a menüett lépéseit is.

Még most is fülemben cseng Piros utasítása: egy, kettő, hegyező (ez egy kis előre és hátra lépést jelentett), vissza kettő, hegyező. Egy-két tanfolyamot népes közönség előtt megtartott vizsgaelőadás zárt, amire a tanítványok ünnepi öltözetben jelentek meg. Volt olyan is, aki a társaság kedvéért kétszer is kijárt egy ilyen tanfolyamot.

A Székely Pirosnál tanult fiatalok már nem csetlettek-botlottak a kollégium báljain és a társaságban, hanem igazi „gentleman”, illetőleg „úrikisasszony” módjára tudtak viselkedni.

Now you see me, 2009